

ISSN:

Volume 1

JOURNAL OF GLOBAL SCIENTIFIC INNOVATIONS

worldjournal.uz

COVID-19 DAN KEYINGI ASORATLAR: KLINIK MANZARA, PATOGENEZ, TASHXIS VA REABILITATSIYA YONDASHUVLARI**Istamova Dilfuza Maqsudovna***Buxoro Abu Ali ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi o'qituvchisi***Annotatsiya**

COVID-19 infeksiyasi dastlab o'tkir respirator kasallik sifatida tavsiflangan bo'lsa-da, so'nggi yillarda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar ushbu kasallik organizmda uzoq muddatli va ko'p tizimli asoratlarni keltirib chiqarishini isbotladi. COVID-19 ni o'tkazgan bemorlarning muayyan qismida kasallikdan so'ng bir necha oy, ba'zan esa bir yildan ortiq davom etuvchi klinik belgilar saqlanib qoladi. Ushbu holat post-COVID sindromi yoki uzoq davom etuvchi COVID deb ataladi. Maqolada COVID-19 dan keyingi asoratlarning asosiy klinik shakllari, patogenez mexanizmlari, tashxislash usullari hamda zamonaviy rehabilitatsiya yondashuvlari batafsil yoritiladi.

Kalit so'zlar: COVID-19, post-COVID sindromi, asoratlar, patogenez, rehabilitatsiya.

Abstract

Although COVID-19 was initially described as an acute respiratory disease, recent scientific evidence has shown that it can lead to long-term, multisystem complications. A considerable proportion of patients who have recovered from COVID-19 experience persistent symptoms lasting for months or even longer. This condition is known as post-COVID syndrome or long COVID. This article provides a comprehensive overview of post-COVID complications, focusing on clinical manifestations, pathogenesis, diagnostic approaches, and rehabilitation strategies.

Keywords: COVID-19, post-COVID syndrome, complications, pathogenesis, rehabilitation.

COVID-19 infeksiyasining umumiy tavsifi

COVID-19 — SARS-CoV-2 virusi tomonidan chaqiriladigan yuqumli kasallik bo'lib, 2019-yil oxirida aniqlangan va qisqa vaqt ichida global pandemiyaga aylangan. Dastlab kasallik asosan nafas tizimini zararlovchi infeksiya sifatida baholangan, ammo keyingi tadqiqotlar virusning yurak-qon tomir, asab, ovqat hazm qilish, endokrin va siydik ajratish tizimlariga ham ta'sir ko'rsatishini aniqladi [1].

Virus hujayralarga angiotenzin-konvertlovchi ferment-2 (ACE-2) retseptorlari orqali kiradi. Ushbu retseptorlar organizmning ko'plab to'qimalarida mavjud

bo'lgani sababli SARS-CoV-2 ning ko'p tizimli zararlanish chaqirishi ilmiy jihatdan asoslangan [2].

Post-COVID sindromi tushunchasi va tasnifi

Post-COVID sindromi — COVID-19 infeksiyasidan keyin kamida 4–12 hafta davomida saqlanib qoluvchi yoki yangi paydo bo'luvchi simptomlar majmuasidir. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, ushbu sindrom kasallikni yengil shaklda o'tkazgan bemorlarda ham uchrashi mumkin [1].

Post-COVID sindromi quyidagi asosiy guruhlariga bo'linadi:

- nafas tizimi asoratlari,
- yurak-qon tomir tizimi buzilishlari,
- asab va psixologik o'zgarishlar,
- ovqat hazm qilish va endokrin tizim zararlanishlari,
- immun va autoimmun jarayonlar [3].

Nafas tizimi asoratlari

COVID-19 dan keyingi eng ko'p uchraydigan asoratlar nafas tizimi bilan bog'liq. O'tkir pnevmoniyadan so'ng o'pka to'qimasida fibroz o'zgarishlar rivojlanishi mumkin. Bu holat alveolyar gaz almashinuvining buzilishiga olib keladi va bemorlarda doimiy nafas qisishi kuzatiladi [2].

Kompyuter tomografiya tekshiruvlarida “mat shisha” ko'rinishidagi o'zgarishlar va interstitsial fibroz belgilari aniqlanadi. Ushbu holatlar jismoniy faollikni keskin cheklaydi va bemorlarning mehnat qobiliyatini pasaytiradi [4].

Yurak-qon tomir tizimi asoratlari

SARS-CoV-2 virusi yurak mushagida yallig'lanish jarayonlarini chaqirishi mumkin. Post-COVID davrida miokardit, perikardit, aritmiyalar va tromboembolik asoratlar keng uchraydi [3].

Qon ivish tizimidagi buzilishlar natijasida tromboz va tromboemboliya xavfi ortadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, COVID-19 dan so'ng yurak urishining tezlashishi va arterial bosimning beqarorlashuvi bemorlarning kundalik hayot sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi [5].

Asab tizimi va psixologik asoratlar

Post-COVID sindromining muhim jihatlaridan biri asab tizimi bilan bog'liq buzilishlardir. Bemorlar xotira pasayishi, diqqatni jamlash qiyinlashuvi, bosh

og'rig'i va tez charchashdan shikoyat qiladilar. Ushbu holat ko'pincha "miya tumani" deb ataladi [4].

Psixologik asoratlar — depressiya, xavotir, uyqusizlik — keng tarqalgan bo'lib, ularning rivojlanishida ijtimoiy izolyatsiya va kasallikdan keyingi stress muhim rol o'ynaydi [6].

Immun tizimi va autoimmun jarayonlar

COVID-19 davomida sitokinlar bo'roni kuzatiladi, bu esa immun tizimining disbalansiga olib keladi. Post-COVID davrida surunkali yallig'lanish holatining saqlanib qolishi ko'plab asoratlarning rivojlanishiga sabab bo'ladi [1].

Ba'zi bemorlarda autoimmun kasalliklarning faollashuvi qayd etilgan. Bu holat SARS-CoV-2 ning immunoregulyator mexanizmlarga ta'siri bilan bog'liq [5].

Ovqat hazm qilish va endokrin tizim o'zgarishlari

COVID-19 dan keyin ich ketishi, qorin og'rig'i, ishtaha pasayishi kabi simptomlar saqlanib qolishi mumkin. Bu holat ichak epiteliysida ACE-2 retseptorlarining mavjudligi bilan izohlanadi [2].

Endokrin tizimda esa qandli diabetning yangi holatlari yoki mavjud diabetning og'irlashuvi kuzatilgan. Tadqiqotlar bu holat virusning insulin sekretsiyasiga ta'siri bilan bog'liq ekanini ko'rsatmoqda [5].

Reabilitatsiya va davolash yondashuvlari

Post-COVID sindromini davolashda kompleks yondashuv muhim ahamiyatga ega. Reabilitatsiya dasturlariga nafas mashqlari, bosqichma-bosqich jismoniy faollik, psixologik yordam va parhez kiradi [6].

Bemorlarni muntazam monitoring qilish, laborator va instrumental tekshiruvlarni o'tkazish asoratlarni erta aniqlashga yordam beradi. Sog'lom turmush tarzi va stressni kamaytirish tiklanish jarayonini tezlashtiradi [1].

Muhokama

Post-COVID sindromi zamonaviy tibbiyot uchun yangi va murakkab muammo hisoblanadi. Turli mamlakatlarda o'tkazilgan tadqiqotlar ushbu sindromning tarqalish darajasi va klinik ko'rinishlari turlicha ekanligini ko'rsatmoqda [3]. Bu farqlar genetik omillar, tibbiy yordam sifati va aholi sog'lig'i bilan izohlanadi.

Post-COVID sindromi bo'yicha yagona klinik protokollarni ishlab chiqish va ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda [6].

Xulosa

COVID-19 dan keyingi asoratlarning ko'p tizimli va uzoq davom etuvchi jarayon bo'lib, bemorlarning hayot sifatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Post-COVID sindromini erta aniqlash, individual yondashuv asosida davolash va kompleks reabilitatsiya choralarini qo'llash orqali og'ir asoratlarning oldini olish mumkin. Ushbu yo'nalishda ilmiy tadqiqotlarni davom ettirish sog'liqni saqlash tizimi uchun muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Health Organization. *Post COVID-19 condition*.
2. Nalbandian A. et al. *Post-acute COVID-19 syndrome*.
3. Greenhalgh T. et al. *Management of post-acute COVID-19*.
4. Carfi A., Bernabei R. *Persistent symptoms in patients after COVID-19*.
5. Gupta A. et al. *Extrapulmonary manifestations of COVID-19*.
6. Crook H. et al. *Long COVID: mechanisms and management*.

